
Eduard JUNYENT I SUBIRÀ. *Diplomatari i escrits literaris de l'abat i bisbe Oliba*. A cura d'Anscari M. Mundó. Barcelona Institut d'Estudis Catalans, 1992. 467 p. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica; XLIV)

A mitjan 1992 aparegué finalment publicat un dels volums més llargament esperats per tots els medievalistes catalans i catalanòfils d'arreu: el diplomatarí de l'abat i bisbe Oliba. Comte de Berga i de Ripoll (988-1002), abat de Cuixà i de Ripoll a partir del 1008 i bisbe de Vic des del 1017, Oliba és considerat, per la seva personalitat i la seva obra, una de les figures cabdals de la història de Catalunya. El curador del volum inicia la seva «Introducció» amb un concentrat biogràfic d'Oliba, tot ressaltant els trets més significatius de la seva trajectòria vital: els càrrecs temporals i eclesiàstics que detingué, la mena de congregació monàstica d'esperit cluniacenc que es formà al seu entorn, la seva activitat constructora i pacificadora (amb l'establiment i extensió de la institució de la treva de Déu) i també l'obra d'escriptor ocasional de sermons, poemes, cartes i textos litúrgics. A la seva mort, esdevinguda a Cuixà l'any 1046, fou redactada una encíclica mortuòria que circulà per Europa recollint lloances de monestirs i catedrals allunyats de Catalunya.

Tot seguit el curador fa un repàs dels estudis biogràfics olibans i s'entreté especialment en la gènesi i evolució del llibre que presentem, fruit de la llarga carrera científica del Dr. Eduard Junyent i Subirà (Vic, 1901-1978). La primera versió del llibre, intítulat pel seu autor *Cartulari d'Oliba, comte, abat i bisbe*, fou premiada l'any 1948 per l'Institut d'Estudis Catalans. És ben interessant la història —sovint prou accidentada— d'aquesta obra del Dr. Junyent, la qual, respecte del *Cartulari* de 1948, ha doblat el contingut de documents gràcies a les aportacions posteriors del mateix Junyent i a les d'altres investigadors eminents.

El volum, tal com ha estat publicat, és format per dues parts clarament diferenciades: «Diplomatari d'Oliba» i «Textos literaris d'Oliba». El «Diplomatari» consta de 164 documents compresos entre els anys 967 i 1064, més un apèndix de setanta notícies o extrets de documents ripollesos perduts, datats entre 1004 i 1044. La major part d'aquests documents s'han conservat en el seu text íntegre, ja sigui en forma d'originals o en còpies coetànies, de cartorals o posteriors, degudes a mans erudites i conservades en diversos arxius i biblioteques de Catalunya i de l'estranger. Altres documents, com s'ha dit, només són coneguts per extrets de llur contingut, adés en llatí, adés en català i castellà. En general, hi predominen els documents atorgats pel mateix Oliba, les donacions rebudes per ell en referència als seus monestirs de Ripoll i Cuixà i a la catedral de Vic, també documents familiars i aquells en

què estampà la seva signatura com a testimoni o confirmant.

La part intitulada «Textos literaris d'Oliba» és formada per dues seccions: «Obres d'Oliba i escrits adreçats a ell» i «Textos i notícies referents a Oliba». La primera secció comprèn vint-i-vuit documents datats entre el 1011 i el segle xv. La tipologia d'aquests textos és molt variada: les composicions poètiques hi són representades per vuit textos olibans, més altres versos dedicats a ell inclosos en cartes i respostes a encícliques mortuòries; el gènere epistolar comprèn vuit cartes d'Oliba (dues adreçades al rei Sanç de Navarra) i sis rebudes per ell de monjos i amics; d'encícliques funeràries n'hi ha quatre, dues de les quals són obra d'Oliba; les peces oratòries estan formades per diversos sermons i fragments, d'atribució no sempre segura; finalment, no han estat inclosos en la present edició alguns textos litúrgics que, tot i que Mundó considera sortits de la ploma d'Oliba, estan encara pendents d'un estudi complet.

Cal assenyalar el rigor de l'aparat de notes que acompanyen els documents, tant les de caràcter textual que en recullen les variants, com les de caire erudit, sovint molt llargues, que discuteixen una datació, identifiquen personatges i topònims o comenten notícies històriques diverses que ajuden a la comprensió global dels documents publicats. El volum es completa amb una relació de «Fons documentals», una «Bibliografia» i uns utilíssims «Índexs» de topònims i antropònims.

MANUEL ROVIRA I SOLÀ

Agustí ALTISENT. *Diplomatari de Santa Maria de Poblet*. Volum I: *Anys 960-1177*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya: Abadia de Poblet, 1993, 539 p. + 8 il·l. [reproducció de documents]. (Fons i Estudis; 2)

Hem de felicitar-nos per tenir a les mans el primer volum del *Diplomatari* del monestir cistercenc de Poblet, un dels més influents a la Catalunya medieval. El llibre és encapçalat per les presentacions de l'H. Sr. Joan Guitart, Conseller de Cultura de la Generalitat, i de Dom Maur Esteva, abat de Poblet. Tot seguit, l'autor, el P. Agustí Altisent, a la introducció, ens informa de la llarga gestació de l'obra. Efectivament, el desig de Poblet de publicar la documentació medieval del seu fons monàstic arrenca de lluny. En un primer moment, la intenció era la de publicar el *Cartulari gran de Poblet*, elaborat pels volts del 1220, durant l'abadiat d'Arnau de Filella, dipositat, conjuntament amb la part més substancial de l'arxiu monàstic, des de la desamortització del s. xix, a l'Archivo Histórico Nacional (AHN).

En començar les transcripcions, vers l'any 1964, Agustí Altisent s'adonà, amb molt bon criteri, que calia editar tota la col·lecció diplomàtica pobletana completa, integrant-hi els pergamins solts, tant els dipositats a l'AHN, com també els conservats a l'Arxiu del monestir (en bona part salvats i recollits a Poblet per l'insigne diplomàtic i primer president del Patronat del cenobi, Eduard Toda). Així mateix, calia integrar els diplomes del *cartulari de Poblet* que es conserva a la Biblioteca Provincial de Tarragona (ms. 241), editat el 1938 per l'Institut d'Estudis Catalans (*Cartulari de Poblet. Edició del Manuscrit de Tarragona*, a cura de J. Pons i Marquès). Al llarg dels anys, el P. Altisent s'ha voltat de nombrosos medievalistes,

paleògrafs, professors universitaris i arxivers de renom, i també de diversos membres de la comunitat pobletana, que l'han ajudat a l'edició final del *Diplomatari*, i que, per tant, aquest assoleix un cert caire d'obra col·lectiva, sota la sàvia direcció d'aquest gran historiador de la casa (recordem la seva emblemàtica *Història de Poblet*, Poblet, 1974), un dels medievalistes més destacats del nostre país.

El *Diplomatari* el conformen sis-cents documents, en bona part inèdits. El primer d'ells, del 960, és la donació del castell de Roqueta per part del comte Borrell II de Barcelona. El darrer, del 1177, correspon al període de l'abat Hug. Per tant, molts d'ells són anteriors a la pròpia fundació monàstica, feta efectiva a mitjan segle XII. Això ens il·lustra, doncs, la importància del fons arxivístic pobletà, sortosament conservat, malgrat les peripècies del segle XIX. D'altra banda, els criteris de transcripció, ordenació cronològica, datació i edició, segueixen els *Travaux préliminaires de la Commission Internationale de Diplomatique*. A cada transcripció s'hi suma la data, el regest, l'aparell heurístic, i les notes crítiques estrictament imprescindibles.

És molt difícil de resumir la temàtica dels sis-cents documents del *Diplomatari*. Generalitzant, podem anotar que ens il·lustren molts aspectes de la vida familiar, jurídica i social de les comarques amb les quals Poblet va estar en relació —sobretot a la Catalunya Nova—, i també de la història externa i interna del monestir. Hi trobarem privilegis i donacions papals, del comte de Barcelona Ramon Berenguer IV, del comte-rei Alfons I, dels comtes d'Urgell (Ermengol VII i Dolça) i Empúries, i molts dels grans llinatges medievals catalans en són protagonistes: Cardona, Montcada, Cervera, Cabrera, Anglesola, Boixadors, Queralt, Cervelló, Ribelles, Pinós, etc. Hi són abundants les donacions, vendes, compres, cessions i empenyoraments d'alous, terres, camps, horts, vinyes, castells, masos,

bestiar i pastures. Àdhuc hi són publicats testaments, cartes de població i franquícia, o acords amb el monestir germà de Santes Creus, entre d'altres. Finalment, cal dir que el *Diplomatari* s'enriqueix, en disposar dels índexs corresponents, i una bibliografia.

Amb aquest volum, el P. Agustí Altisent ha fet una gran contribució en benefici de l'aprofundiment dels estudis medievals de Catalunya, per la importància històrica de Poblet, i per la riquesa de la seva documentació. Ara només cal esperar que al més aviat possible ja disposem del segon volum del *Diplomatari*, en avançat estat de preparació, i puguem continuar gaudint de la gran col·lecció diplomàtica del monestir de Poblet.

GENER GONZALVO I BOU

JOAN AINAUD I DE LASARTE; JOAN VILA-GRAU; M. JOANA VIRGILI; ISABEL COMPANYYS; ANTONI VILA I DELCLÒS, *Els vitralls del monestir de Santes Creus i la catedral de Tarragona*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1992, 360 pàg. (Corpus Vitrearum Medii Aevi. Espanya; 8. Catalunya; 3).

Cal afegir l'apartat sobre els vitrallers que intervingueren en algun moment en els vitralls estudiats (fins al segle XIX) i el petit, però molt aclaridor, estudi sobre la cocció del vidre pintat i l'útil glossari que clou el volum.

GASPAR FELIU

Seguint l'estudi exhaustiu dels vitralls medievals catalans, l'equip dirigit per Joan Ainaud ha culminat aquest tercer volum centrat al Camp de Tarragona i a la Conca de Barberà. En aquest cas culminar és la paraula exacta, atesa la magnitud de l'obra i les dificultats de tota mena que cal superar per posar a l'abast del públic una obra de les que resulten emblemàtiques per a una cultura. No es tracta només, i ja fóra molt, de les magnífiques fotografies de Ramon Roca i Junyent i de l'esforç de preparació que exigeixen; cal afegir l'estudi acurat de cadascun dels vitralls i de les «marques» de vitraller, la determinació dels vidres originals i dels reposats, la comparació de les vidrieres amb altres d'europées, la pacient recerca de la documentació que permetés documentar cada obra, l'entaforament a les golfes de la catedral de Tarragona per recuperar fragments originals oblidats.

Tot això no dóna, però, una idea suficient de la riquesa del text, on cada vitrall i cada detall és objecte d'un minuciós procés de recerca documental i bibliogràfica amb la finalitat de donar la notícia més fidedigna possible de la seva aparença original, la seva construcció, el seu significat, la seva inserció en l'edifici i les possibles reparacions (de vegades malaraudes reconstruccions). Això permet una sàvia passejada per l'art medieval, des de la iconofòbia del primer Cister, a les influències bizantines i les imitacions de les miniatures gòtiques de l'estil internacional.

Núria de DALMASES. *Orfebreria catalana medieval: Barcelona 1300-1500 (aproximació a l'estudi)*. Vol. I: *Consideracions generals i catalogació de l'obra*. Vol. II: *Argenters i documents*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1992, 458 i 332 p. (Monografies de la Secció Històrico-Arqueològica; 1).

Cent quatre peces d'orfebreria medieval produïdes a Barcelona no semblen una gran quantitat; però si es té en compte la seva dispersió actual (de Nova York a poblets perduts de l'Aragó) i la quantitat d'obres que cal repassar per trobar les marcades amb els punxons que identifiquen els orfebres barcelonins o per atribuir una obra mancada de marca, l'esforç esdevé impressionant.

Encara més quan se'n repassa el contingut. Uns capítols introductoris sobre les primeres notícies de joies o d'obres d'orfebreria medievals, sobre la importància de la cort i de l'Ésglésia com a demandants de joiells (tot i que només s'estudia la temàtica religiosa davant la desaparició gairebé total de l'orfebreria civil) i sobre l'organització gremial dels argenters, donen pas a una descripció dels aspectes tècnics i de les diverses tipologies més repetides pels obradors barcelonins en retaules, creus, ostensoris, reliquiaris, copons i calzes.

A continuació, aquestes peces són descrites una per una, amb tot allò que és possible dir de l'estil de l'obra i del seu autor, tot acompanyat d'abundants reproduccions fotogràfiques.

En el segon volum s'estableix un diccionari d'argenters citats en la documentació barcelonina. Cal aclarir que molts d'ells eren estrangers, de la mateixa manera que es coneixen exemples de joiers barcelonins que treballaren en terres llunyanes. De fet, com en

tots els oficis de luxe, la mobilitat era molt gran, a la recerca de les comandes i dels contractes més llaminers, fet que incidia fortament en la difusió de les noves tendències artístiques. Són gairebé cinc-cents orfebres que en algun moment estan documentats a Barcelona, seixanta-tres d'ells forasters (molts dels Països Catalans, però també de França, Alemanya, Castella...). Les notícies de cadascun d'ells formen la part central del volum; si bé per a molts són escadusseres (un testament, un contracte d'aprenentatge, una època de venda), en altres casos es perllonguen al llarg de molts anys i permeten conèixer algunes de les obres en què treballaren.

Segueix un corpus de la documentació gremial conservada i de documents referents a diversos argenters, ordenats cronològicament, entre els quals destaquen dos magnífics inventaris i alguns contractes entre orfebres i clients, si bé és cert que aquests documents haurien d'haver estat revisats més acuradament. L'obra acaba amb un regest de documents de la seca referits a vendes d'or treballat per fer-ne moneda i dos inventaris monumentals corresponents a la sagristia de la catedral de Barcelona i de l'altar major de la catedral de la Seu d'Urgell.

L'orfebreria era, sens dubte, l'aspecte més mal conegut de l'art català medieval; amb aquesta obra, comença a deixar de ser-ho.

GASPAR FELIU

FRANCESC AMORÒS I GONELL. *Correspondència diplomàtica de Joan Francesc Rossell, 1616-1617. Una crònica de la Cort de Felip III*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1992. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica; XLIII). (Premi Nicolau d'Olwer 1981).

RAMON ARNABAT I MATA. *La gent i el seu temps. Història de Santa Margarida i els Monjos. De la fill-loxera a la Guerra Civil. 1890-1940*. Santa Margarida i els Monjos: Ajuntament, 1993, 408 p. (Quaderns de Divulgació Local; 5).

El nucli d'aquest treball consisteix en la transcripció i l'edició íntegra de les quaranta-dues cartes que Joan Francesc Rossell adreça des de Madrid al Consell de Cent, on havia estat enviat com a ambaixador durant el període 1616-1617, i que es conserven a l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

El treball permet a Amoròs realitzar tres tipus d'estudi:

— un comentari històric de l'epistolari, que inclouria la biografia de Rossell i un dibuix històrico-polític de l'època,

— un comentari literari,

— un comentari terminològic, amb un tractament addicional d'aspectes de gramàtica històrica.

El llibre inclou, a més, índexs de topònims, antropònims i matèries de l'epistolari, i també una bibliografia detallada i sis làmines que reproduïxen manuscrits de l'AHMB citats en l'obra.

Des del punt de vista historiogràfic interessa, a més de la transcripció de les cartes, la biografia de Rossell, l'aportació històrico-econòmica del treball i la crònica de la vida cortesana madrilenya, sotmesa a les servituds de la burocràcia centralista i també els retrats del monarca i d'altres personatges de la Cort.

MÒNICA GONZÁLEZ

Aquesta obra és un exemple, entre altres sortosament cada dia més abundants, de recerca referent a un territori concret, i amb un interès que el transcendeix. Una visió històrica àmplia i detallada de cinquanta anys de la vida de la petita localitat de l'Alt Penedès, convenientment emmarcada geogràficament i històricament.

L'autor estructura l'estudi en deu capítols i el completa amb una llarga sèrie d'annexos estadístics i documentals i una bibliografia. En els dos primers capítols s'analitzen globalment les dades demogràfiques i econòmiques bàsiques de Santa Margarida i els Monjos; i en els capítols següents es presenta l'evolució socio-política, tot establint uns talls cronològics que permeten aprofundir en el coneixement de cada període i tractar en cada un d'ells els aspectes més rellevants.

Així, el capítol III, «Final de segle. 1887-1899», tracta de la fill-loxera i les seves conseqüències, d'una banda, i, de l'altra, de les forces vives locals, els grups de poder i la resistència popular; el capítol IV, «La societat civil a començament de segle» se centra bàsicament en l'anàlisi de la vida col·lectiva i associativa; el capítol V, «Calma després de la tempesta. La vida quotidiana. Les dues primeres dècades del segle XX», ens presenta els principals serveis de la comunitat, l'urbanisme i la hisenda municipal; el capítol VI, «La vaga de la Freixa i la divisió del veïnat. La dècada dels vint», analitza les condicions de vida individual i col·lectiva i els conflictes socials i laborals del

període; el capítol VII, «El conflicte rabassaire dels anys vint», analitza àmpliament els precedents i les conseqüències d'aquest problema; el capítol VIII, «El temps de la "Unión Patriótica". 1923-1930», té un contingut més polític que els anteriors, com també, els capítols IX, «La República. 1931-1936», i X, «Guerra civil i revolució. 1936-1939», en els quals s'explica el procés històric local, emmarcat adequadament.

Es tracta d'una obra realitzada a partir de la consulta de fonts documentals, hemerogràfiques i bibliogràfiques extensa, confrontades amb converses amb observadors o protagonistes dels fets més recents, metodològicament molt correcta i amb una reeixida voluntat de divulgació. Aquesta voluntat d'arribar als ciutadans, adults i joves, del territori analitzat, es concreta en l'aspecte formal del llibre, de presentació agradable, estructuració clara i llenguatge planer, sense renunciar a la precisió, el rigor i, fins i tot, a les notes a peu de pàgina, a la correcta documentació de les nombroses il·lustracions, o als suggeriments de bibliografia general per al qui li interessi.

Certament, aquest treball té diferents itineraris de lectura i alhora que és un referent per a altres recerques d'història social de l'època tractada, ha estat concebut com a instrument de coneixement, reflexió i comprensió de les aportacions de l'home concret, per a molts lectors possiblement conegut, a la història pròpia. Constitueix una aportació al conjunt historiogràfic català i també un ajut a la configuració de la consciència local col·lectiva, fet amb lucidesa i ofici.

MERCÈ RENOM

Emili GIRALT (coordinador). *Vinyes i vins: mil anys d'història. Actes i Comunicacions del III Col·loqui d'Història Agrària sobre mil anys de producció, comerç i consum de vins i begudes alcohòliques als Països Catalans*. Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2 vol., 1993.

Aquests dos volums constitueixen les actes del III Col·loqui d'Història Agrària, celebrat a Vilafranca del Penedès els dies 14 a 18 de febrer de 1990. Es tracta de cinc conferències i d'un total de cinquanta-tres comunicacions repartides al llarg de nou sessions.

En les conferències, Emili Giralt parlà de «L'elaboració dels vins escumosos catalans abans del 1900», Santiago Riera i Tuèbols de «L'entrada de la ciència moderna a l'enologia», Joan Veny i Clar féu una «Aproximació a la història lingüística dels vins catalans», Josep M. Salrach tractà de «La vinya i els viticultors a la Catalunya de l'alta edat mitjana» i Santiago Alcolea il·lustrà «El tema de la verema com a exponent de la renovació de la plàstica catalana».

Les comunicacions són publicades sense que es faci esment del perquè s'han agrupat com s'ha fet i no d'una altra manera, però s'observa un cert ordre lògic dins de cada grup, amb sessions destinades a l'elaboració (I), vi i costums (II), el consum a l'època medieval a Catalunya (III), producció i mercat a Mallorca i València a l'època medieval (IV) i moderna i contemporània (V), arquitectura i arts plàstiques entorn al vi (VI), legislació —amb dues comunicacions sobre cervesa— (VII), producció a la Catalunya medieval (VIII) i evolució i problemes de la vinya als segles XIX i XX (IX).

Les comunicacions són d'alè, valor i interès molt desigual, però en conjunt la

publicació aporta una gran quantitat d'informació nova sobre els més diversos aspectes relacionats amb la vinya i els seus

productes i representen en molts casos un avanç en els nostres coneixements.

GASPAR FELIU